

Motinos kerštas

Dangė stovi sausakimšame autobuse ir stipriai laiko prispaudusi prie krūtinės rankinuką. Kišenvagiai miklūs ir tokioje spūstyje vikriai apšvarina. Keista, dar ne darbo pabaiga, o autobusas perpildytas. Apskritai jie visada perpildyti. Susidaro įspūdis, kad Vilniuje niekas nedirba. Bet Dangei ne tas galvoje. Jai iš galvos neišeina pusbrolis Vylius. Naujosios Vilnios psichiatrijos ligoninė paliko tokį kartėlį, kad net burnoje neskanu pasidarė. Vylius toks dailus vyras. Tiesą sakant, kaip ir visi tetos Agutės sūnūs. Po karo tetos vyriausiąjį sūnų suėmė enkavėdistai. Vasario šešioliktosios proga berniukščiai platino proklamacijas. Nuo sumušimų Vyliui pasimaišė protas. Jam buvo vos dvylika. Vylius vis bėgdavo į Rusiją sunaikinti aparato. Tą aparatą, jo teigimu, sukūrę sovietai; jis skleidžiąs bangas, verčiančias lietuvius daryti vienas kitam bloga, paklusti sovietų valiai. Dangė ketino tik užvežti ir perduoti jam maistą, bet jai taip pagailo pusbrolio, jis akimis taip maldavo išvesti jį pasivaikščioti į parką, kad ji neišlaikė ir paprašė leidimo. Psichiatrė sutiko, bet atsakomybė teko Dangei. Gydytoja paaiškino, kad kol kas jis ramus, bet nežinia, kada jam vėl šaus į galvą pabėgti ieškoti to aparato. Juodu vaikščiojo po parką, ir Dangė iš padilbų žvilgčiojo į Vylių. Aukštas, atletiškas, trum-

pai kirptais šviesiais kviečių spalvos plaukais, jis atrodė kaip aukšto lygio sportininkas. Jei būtų normalus – merginų neat-sigintų. Jaunesnysis Vylius brolis jau buvo baigęs aukštąją ir dirbo Klaipėdos uoste.

Įsikibęs jai į parankę Vylius giliai traukė gryną orą ir žavė-josi gamta. Ar jis suvokia, kas aš, kur mes? Klausimai sukosi ant liežuvio galo, bet Dangė nedrįso jų užduoti, kad ko nors neišprovokuotų. Staiga Vylius veidas apsimblausė, jis stabtelėjo ir žiūrėdamas Dangei tiesiai į akis pasakė:

– Matai, brangute, tie nusikaltėliai sukūrė bangų aparatą, veikiantį su radioaktyviu kuru. Kodėl lietuviai vienas kitą iš-davinėja? Ar pagalvoji? Štai mūsų kaimynus išvežė į Sibirą. O kas juos įskundė? Ogi šalimais gyvenanti lietuvių šeima. Aš dar su jų sūnum Algirdu į mokyklą ėjau. Normalūs žmonės buvo. O kodėl taip svetimo turto pasigviešė? Bangos, brangioji, tos prakeiktos bangos... Reikia važiuoti sunaikinti to aparato. Jie dabar jį iš Rusijos į Baltarusiją perkėlė.

Dangė sutriko. Nežinojo, kaip elgtis, tik suvokė, kad prieš-tarauti negalima. Reikėjo kaip nors parvesti Vylių į ligoninę.

– O iš kur žinai, kad tą aparatą perkėlė į Baltarusiją?

– Matai, aš jaučiu tas bangas. Kai enkavėdistai mane daužė, o daužė jie per galvą, vienas spindulys per kraują pateko į sme-genis ir ten užsiliko. Dabar aš jaučiu, kai jie įjungia aparatą, nes spindulys nori išslysti man iš smegenų ir prisidėti prie kitų. Bet aš jam neleidžiu. Reikia skubiai važiuoti į Baltarusiją. Aš žinau, kur tas aparatas pastatytas.

Kol Vylius kalba, Dangė atsargiai pasuka link ligoninės ir nutaisiusi rimtą veidą klausia:

– O ar tokius aparatus jie sukūrė ir latviams bei estams?

Patenkintas, kad sudomino pašnekovę, Vylius pradeda mojuoti rankomis ir sekdamas iš paskos patikina:

– Žinoma. Visoms užkariautoms tautoms. Net Sibiro tautelėms. Juk Rusija – tai mažytė šalis, tik iki Uralo kalnų. Jokių naudingųjų iškasenų neturi. Ir žemė jų neturtinga. Tai nuo Ivano Rūsčiojo laikų užkariauja kitus, paverčia vergais. Kaip ir mus, lietuvius.

– Bet kad Ivano Rūsčiojo laikais jie dar nežinojo apie radioaktyvumą.

Čia Vylius susimąsto. Jis ir nepajuto, kaip juodu priartėjo prie durų. Ten stovi ir rūko du baltais chalatais vilkintys sanitarai.

– Ne, – sako Vylius. – Jie jau tada turėjo tą kurą. Jiems tikriausiai koks šamanas paslaptį išdavė...

Staiga jis apsižiūri, kad juodu lipa laiptais. Sustingsta. Nuleidžia galvą ir tyliai sako:

– Na, matai, ir tave jie jau paveikė. Tu mane išduodi. Jie visus veikia. Aparatas vėl įjungtas.

Ir pasiduoda priėjusiems ir už parankių jį imantiems sanitarams.

– Tu daugiau pas mane neateik. Užkrėstoji...

Dangė nuo jo priekaištų pasijunta nejaukiai. Visas jo pasakojimas panašus į mokslinės fantastikos apsakymą. Teta Agutė guodėsi mamai, kad parsivežtas namo jis labai daug skaitydavo, braižydavo žemėlapius, bet kai užeidavo, niekas nesulaikydavo. Pabėgdavo iš namų, ir rasdavo jį geležinkelio arba autobusu stotyje, ant traukinio stogo ar palindusį po autobusu ir įsikibusį į jo dugną...

– Viešpatėliau, ką jie su juo padarė, – dejuodavo teta Agutė, atvažiavusi aplankyti sūnaus, neišvengiamai uždaryto į psichiatrinę.

Dangė truputį vėluoja. Na, Rima turės suprasti. Ji nekantariai stypčiojo, laukdama autobuso. Tas atvažiavo sausakimšas. Dangė šiaip ne taip įsispraudė, vos alsuodama prašvinkusiu oru, atsiduodančiu prakaitu, nešvariais drabužiais ir aštriais, pigiais kvėpalais. Ji negalėjo atsakyti mamai. O ir prieš tetą Agutę nepatogu. Rima supras.

Ištumta iš autobuso Dangė nuplasnoja į Lenino prospektą ir pasuka link „Planetos“ kino teatro. Ten gyvena Rima. Išrinktųjų name. Dangės mama labai sielojosi, kad nepateko į jų sąrašą. Tiesa, jų šeima taip pat privilegijuota, bet ne to, aukščiausiojo, lygio. Jie, žinoma, nevaikšto į paprastų mirtinųjų poliklinikas ar parduotuves, bet jų „spec.“ yra prastesnės: Lenino prospekte, nepriėjus Gedimino aikštės, nedidelė poliklinika antrame aukšte be užrašo prie durų ir parduotuvė miesto centre taip pat be iškabos; joje už talonus galima nusipirkti konservuotų žalių žirnelių, majonezo, dešrų ir kitokių gėrybių, kurios ant eilinių parduotuvių prekystalių pasirodo tik retkarčiais prieš didžiąsias šventes ir prie kurių nusidriekia milžiniškos eilės. Toje „spec.“ dar yra drabužių, avalynės, apatinių baltinių ir žaislų skyriai.

Prilėkusi prie Rimos namo tarpuvartės Dangė stabteli atsiškvėpti. Su Rima jos važiuos pas siuvėją, gyvenančią nuosavame name pačiame Antakalnio gale, pasimatuoti suknelių išleistuvėms. Rimai mama per blatą gavo labai gražios žydros taftos gabalą ir balto lengvo kaip voratinklis japoniško šilko. Dangės

medžiagos nėra tokios prašmatnios, nes jos mama neturi nei tokių pažinčių, nei tokių pinigų. Sukneles su iškrakmolytais krinoliniais reikės turėti dvi. Per atestatų įteikimą merginos paprastai vilki baltai, o antra suknelė reikalinga vakarui. Mokyklos direkcija pranešė, kad iš Maskvos atėjo įsakymas per išleistuvių vakarą uždrausti gerti alkoholinius gėrimus – buržuazinis palikimas. Švęs su gira. Žinoma, salėje jie neužsisibus ir pas Girėną suruoš tikrą balių su šampanu, o paryčiais eis pasitikti saulės ir prisieks kas penkeri metai susitikti.

Slogutis dar nepraėjo, ir Dangei teks gyventi su juo. Kur dingsi. Akyse tebestovi Vylius, o iš galvos neišeina jo pasakojimas. Sakytum, realistinis...

Teta Agutė – vyriausioji mamos sesuo. Jų buvo trys seserys ir du broliai. Tačiau karas išdraskė šeimą. Julija, vidurinioji, karo pradžioje ištekėjo už vokiečio ir dingo karo sukury. O gal žuvo. Babytei neleido nė prasizioti apie jos paieškas. Vokiečio žmona... Dar į Sibirą visus išveš... Vienas mamos brolis taip pat pasitraukė, bet po karo mama sukombinavo pažymą apie jo ir Julijos mirtį. Jauniausias brolis gyvena Klaipėdoje ir dirba uoste.

Dangė vėluoja gerą valandą. Rima sakėsi gerai neprisimėnanti, kaip rasti siuvėjos namą. Velniai griebtų, liftas neveikia. Jis amžinai sugedęs. Teks lipti į penktą aukštą. Ketvirtame aukšte Dangė aplenkia seną moteriškę, sunkiai kopiančią laiptais. Ji skurdžiai apsirengusi, su neaiškios spalvos užnešiotu poilgiu sijonu, apsigobusi skarele. Jos siluetas Dangei pasirodo pažįstamas, tik ji niekaip neprisimena iš kur. Rankoje moteriškė nešasi kažkokį į skepetą susuktą pailgą daiktą. Žvilgtelėjusi per petį Dangė pastebi, kad moteriškė sustojo prie saugumo pulkininko

Sinkevičiaus durų ir spaudžia skambutį. Dangei pasidaro smalsu. Ko jai reikia pas pulkininką? Pulkininko žmona – rafinuota ponija ir kažin ar tokią nevalyvą moteriškę priimtų už namų darbininkę. Dangė nemato, kas atidaro duris, bet moteriškė žaibiškai numeta skepetą, ir jos rankose atsiranda šautuvas. Drioksteli šūviai – vienas, antras. Iš buto gilumos atlekia pulkininko žmona ir pats pulkininkas. Kurį laiką spengia tylą. Dangė mato tik batus, bet atpažįsta, kad jie – Arvydo, jos klasioko, vienturčio Saugumo komiteto pulkininko Sinkevičiaus sūnaus.

„Vajergutėliau. Už ką? – dingteli mintis. – O Rima? Kaip tai suvirškins Rima? Ji gi mirtinai jį įsimylėjusi...“

Staiga pulkininko žmona visai nearistokratiškai suklinka:

– Vajėzau, sūneli... Virgi, ji nušovė mūsų sūnų... Nudėk tą kalę... Vajėzau...

Moteriškė numeta šautuvą ir bejausmiu balsu pareiškia:

– Klyk kiek nori, kekše. Dabar aš su jumis atsiskaičiusi. Ilgai laukiau šitos akimirkos. Pameni, kaip po karo tu su galvažudžių sribų gauja atėjai pas mus į vienkiemį? A? Pameni? Mano vyras ir keturi sūnūs slėpėsi šiene. Juos ištraukėte ir pastatę prie sienos sušaudėte. Aš raičiojau si tau po kojomis, maldavau nors jaunėlį palikti gyvą. Jam buvo vos šešiolika. Girdi, šešiolika. Bet tu pasakei: „Toks pats kalės vaikas kaip ir kiti.“ Ir nuspyrei mane kaip šiukšlę. Aš raudojau ant žemės, o jūs surinkote lavonus, sumetėte į mūsų vežėčias, pasikinkėte mūsų arklius ir išvežėte į Papilę, kur pametėte turgaus aikštėje. Užkasėte kažkur, net palaidot padoriai neleidote. Tada aš prisiekiau tau, žmogžudy, atkeršyt.

Kol moteriškė kalba, Dangė prisimena, kur ją mačiusi. Tire. Taip, tire. Kai jie su chebra užbėgdavo į tirą prie Žaliojo tilto,

ji matydavo, kaip ta moteris taikliai šaudo. Turbūt dažnai ateidavo į tirą. Jie dar pažvengė, kokia taikli senutė. Matyt, buvusi kareivė.

Klyksmas netyla. Tai nežmonišku balsu rauda ant sūnaus kūno sukniubusi pulkininko žmona.

– Klyk, rėk, kekše. Aš irgi klykiau, kai šitas žmogžudys tavo sužadėtinį, mano vyriausiąjį, nušovė. Tu gi žinėjai, kad jis žudikas? Žinojai... Pasigviešei gero gyvenimo.

– Nudėk ją, – staugia pulkininkienė. – Mano vaikelis...

– Manęs mirtimi neišgąsdinsi, – sausu balsu pareiškia moteris. – Aš miriau tą dieną, kai mano vyrą ir sūnus nužudė taviškis. Žinojau, kad sūnus akis į tave pakabinęs. Tik tuomet tau per prastas buvo. Išdavei tu ne tik šventą mano sūnaus atminimą, bet ir Lietuvą, susilaukusi sūnaus nuo tėvynės išdaviko. Ilgai raudojau savo vienkiemyje, o vieną gražią dieną nusprendžiau, kad ašaromis žaizdų neužgydysi. Pardaviau viską, ko dar nebuvote atėmę, ir persikėliau į Papilę. Nenuleidau nuo tavęs akių. Sekiau visur, kur tave perkeldavo. Kantriai išlaukiau savo valandos. Klyk, kekše, klyk.

Dangei sustoja laikas. Išplėtusi akis stebi raudančią Arvydo mamą, ant koridoriaus grindų tįsančias Arvydo kojas, apautas juodais brangiais išeiginiais batais. Atsikvoši, kai laiptinėje sukaukši sunkūs vyriški žingsniai. Supranta, kad atvažiavo arba milicija, arba saugumas. Pulkininkas, matyt, paskambino kur reikia. Dangė suvokia turinti skubiai slėptis. Nežinia, kaip reaguos, radę liudytoją. Ji prišoka prie Rimos durų ir nuspaudžia skambučio mygtuką. Bet niekas neatidaro. Ko gero, jos nesulaukusi Rima pati viena išvažiavo pas siuvėją. Dangė sustings-

ta. Apsidairo. Slėptis nėra kur. Ji nežino, kaip elgtis. Lipti žemyn ar palaukti, kol baigsis visas tas triukšmas. Arvydas nebegyvas. O kuo čia jis dėtas? O kuo buvo dėtas Vylius? Vargšė Rima. Arvydas buvo neblogas vaikas, nors dauguma klasiokų jo privengė. Vis dėlto kagėbisto sūnus. Lyg tai būtų jo kaltė. Tėvų gi nepasirenkame. Suklususi Dangė supranta, kad kažkas lipa aukštyn. Ji pasisuka nugara į duris ir apsimeta jaską tik užtrenkusi.

– O tu čia ką veiki, mergužėle?

Du vyrai su pilkais kostiumais ir skrybėlėmis įdėmiai nužiūri ją nuo galvos iki kojų.

– Nesulaukiu, tai einu namo.

– Ko nesulauki?

– Na, savo draugės Rimos. Ji čia gyvena. Sakė, palauk, tuoj grįšiu...

– Palauk ko?

– Rimos. Rimos Tautkutės. Čia jos tėvų butas, o mes klasiokės.

– To paties Tautkaus?

– Aha...

– O tu nieko negirdėjai?

– O ką aš turėjau girdėti? Rodos, kieme padanga sprogo. Dėmesio neatkreipiau. Muzikos klausiausi.

– Ne padanga sprogo, – piktai žybteli akimis vienas iš jų, Dangei net šiurpuliukai nugara perbėga.

– Eime.

Lydimas vyrų ji iš lėto lipa laiptais žemyn. Prie pulkininko durų ant neštuvų uždengtas guli Rimos meilė, kokie keturi ar

penki vyrai be uniformų kalbasi su pulkininku, moteriškės nebematyti, pulkininkienės taip pat.

– Pulkininke, ar jums pažįstama ši mergaitė?

Pulkininkas žvilgteli į Dangę. Jis visai pilkas, susmukęs, pasenęs visu šimtu metų.

– Aha, – burbteli. – Labas, brangute. Tai štai kokia tragedija, – mosteli rankomis.

– O kas nutiko? – nekaltu balseliu teiraujasi Dangė.

– Vaikeli, – sako priėjęs kitas pagyvenęs vyras. – Atsitiko nelaimė. Pulkininko sūnus netyčia nusišovė.

– Vajergutėliau. Kaip?

– Ogi taip, – vesdamas ją laiptais žemyn aiškina vienas iš tų vyrų. – Nepaklausė vaikigalis tėvo, pasiėmė šautuvą, o tas užtaisytas buvo...

– Kaipgi taip? – apsimeta visiška kvailele Dangė. Ji kažkokiu šeštu pojūčiu suvokia, jog geriau neužsiminti apie matytą moteriškę ir girdėtą pokalbį. – O kaip Rima? Išleistuvės? Arvis – jos kavalierius...

– Na, įvyko nelaimingas atsitikimas. Gyvenime visko būna. Eik namo. Tu kur gyveni?

– Žirmūnuose. Autobusas va čia pat sustoja. Kokia nelaimė, kokia nelaimė...

Dangė atidaro laukujes duris ir lengviau atsikvepia. Sėkmingai išsisuko. Bet kodėl saugumiečiai nenori sakyti, kad Arvydą nušovė toji moteriškė? Kodėl siekia Arvydą apkaltinti tuo, ko jis nepadarė? „Ne mano čia galvai“, – nusprendžia ir patraukia į stotelę.

Namie nieko nėra. Tėvai dar negrižę iš darbo. Ji norėtų

paskambinti Angelei, savo suolo draugei, bet rankos neky-
la. Staiga sučirškia telefonas. Dangė pakelia ragelį ir išgirsta
šniurkščiojimą.

– Dange, – rauda į ragelį Rima. – Arvis nusišovė. Netyčia.
Kaip man dabar gyventi?

– Žinau, – sausai sako Dangė.

– Žinai?

– Buvau pas tave atvažiavusi. Atleisk, pavėlavau. Šeimyniniai
reikalai.

– Šeimyniniai reikalai, – vis dar kūkčioja Rima. – O aš be
kavaliariaus likau. Ir išvis – ar bus išleistuvių vakaras?.. Teks lai-
dotuvėmis rūpintis...

Dangė girdi rakinamas duris. Grįžta mama. Ji sako:

– Toks jau gyvenimas. Neraudok. Paskambinsiu. Laikykis.

Ir padeda ragelį.

Mama stovi tarpduryje, apsikrovusi maisto pilnomis rezgi-
nėlėmis.

– Duokš, – sako Dangė, paima iš mamos pirkinius ir nune-
ša į virtuvę.

Koridorius mažučiuukas, nėra kur kojos pastatyti. Blakiniai
namai. Chruščiovo išmislas. Taip jis Ameriką bando aplenkti.
Jiems dar pavyko – jų butas trijų kambarių. Maža virtuvėlė, vo-
nios kambariuukas ir mažas tualetas – vos apsisukti.

Audamasi šlepetes mama sako:

– Ar girdėjai naujieną?

– Kokią?

– Tavo klasiokas, pulkininko Sinkevičiaus sūnus, nusišovė.
Netyčia.

– O tu iš kur žinai?

– Parduotuvėje bobos kalbėjosi. Vienos vyras su juo dirba. Taip jam ir reikia. Kiek lietuvių po velėna pakišo.

Dangė tyli. Ji nepasitiki mama. Dar išpasakos draugėms, o tada neaišku, kuo baigsis. Bet kodėl saugumas visos tiesos apie motinos kerštą nenori atskleisti?

Tik po daugelio metų Dangė suprato kodėl. Pasakyti, kad Lietuvoje dar yra prieš sovietus kovojančių ir nebijančių mirti žmonių, vadinasi, suteikti „Amerikos balsui“ galimybę kalbėti apie nesibaigiančią lietuvių kovą už laisvę. Dangė taip niekada ir nesužinojo, kokia buvo tos moteriškės pavardė ir kur ji dingo.